

**OLIY O'QUV YURTI TALABALARIDA O'QUV MOTIV VA MOTIVATSIYALARINI
NOMOYON BO'LISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI****Nurmatova Maftuna Maxmudjon qizi**

*Termiz davlat uuniversiteti ijtimoiy fanlar fakultet Amaliy psixalogiya
yo'nalishi 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada talabalarning turli xil ish faoliyati davomida yuzaga keluvchi motivlar va ularning xususiyatlari turlari va shu xususdagi ilmiy izlanialar haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *yoshlar, motivatsiya, talabalik davri, motiv turlari, motivatsion sindrom, ta'lim motivatsiyasi.*

Yoshlarning yosh chegaralarini belgilash, yoshlar bilan bog'liq ko'plab muammolarni hal etish hali ham ilmiy muhokamalar mavzusi bo'lib qolmoqda. Taniqli rus sotsiologi I. V. Bestujev-Lada shunday yozadi: "Gap shundaki, yoshlik nafaqat yosh tushunchasi, balki ijtimoiy va tarixiy tushunchadir. Turli davrlarda va jamiyatning turli qatlamlarida bu toifaga juda turli yoshdagi odamlar kirgan. Zamonaviy universitet talabasining motivatsion sohasi juda murakkab tuzilmadir. Uning shakllanishi asosan bolalik davrida, bolaning rivojlanishi jarayonida sodir bo'ladi. Uning qanday bo'lishi ota-onalar va o'qituvchilarning tarbiyaviy ta'siriga va atrof-muhitga bog'liq. Turli odamlar uchun bu har xil ekanligi aniq. Muammoli vaziyatning tavsifi. Zamonaviy talaba shaxsining motivatsion sohasini shakllantirish muammosi psixologiya fanida ayniqsa dolzarb bo'lib qolmoqda. Motivatsiya muvaffaqiyatli o'rganishning asosiy omillaridan biridir. Ammo bu omilning xususiyatlari va uning samaradorligi talaba o'tadigan ta'lim jarayonining turli bosqichlarida farqlanadi. Birinchi kursdan oxirgi kursgacha o'quv va kasbiy faoliyatning o'zi ham, motivatsiyasi ham o'zgaradi. Ushbu talabalarning ba'zilarining o'quv faoliyati motivlarining etarli emasligi ularning yomon rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin, mos ravishda universitet ta'limi jarayonini takomillashtirish talabalarning o'quv faoliyatidagi motivatsiyaga yo'naltirilgan aloqaga ham yo'naltirilishi mumkin.

Aksariyat yoshlar uchun yoshlik ham talabalik davri bo'lib, ular juda ko'p stresslarni - jismoniy, aqliy, axloqiy, kuchli irodani boshdan kechirishlari kerak. O'quv faoliyatining asosiy maqsadi va natijasi talabaning o'zini, uning shaxsiyatini, psixologik sohasini o'zgartirishdir. O'quv faoliyati psixologiyasi, uni amalga oshirish jarayonida motivatsiya muammosi L.S. Vygotskiy, A.G. Asmolov, V.V. Davydov, A.N. Leontiev, A.R. Luriya, A.V. Petrovskiy, S.L.

Rubinshteyn va boshqalar izchil o'rganishgan . Bir qator tadqiqotchilar ta'lim faoliyati mazmuni va uni amalga oshirish jarayoni bilan bog'liq kognitiv motivlarni, shuningdek, ta'lim motivatsiyasining bir qismi sifatida o'quvchining boshqa odamlarga bo'lgan turli ijtimoiy munosabatlari bilan bog'liq ijtimoiy motivlarni ajratib ko'rsatishadi (L.I. Bojovich, A.B.Orlov, A.K.Markova, T.A.Matis, P.M.Yakobson ilmiy izlanishlarida). Mahalliy va xorijiy psixologlarning ishini ko'rib chiqish shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda psixologiyada ba'zi boshlang'ich pozitsiyalarni aniqlashtirish uchun ma'lumotlar to'plangan.

Talabalarning o'quv faoliyati motivlarining tavsifi jiddiy e'tiborga loyiqdir, chunki ular kasbiy tayyorgarlik sifatiga, kasbiy shaxsning shakllanishiga bevosita ta'sir qiladi. Ulardan ba'zilari: kognitiv, kasbiy, ijodiy muvaffaqiyat motivlari, keng ijtimoiy motivlar - shaxsiy obro'-e'tibor motivi, mavqeni saqlash va ko'tarish motivi, o'zini o'zi anglash motivi, o'zini o'zi tasdiqlash motivi, moddiy motivlar. Talabalarning o'quv faoliyati samaradorligining muhim motivatsion omili ijodiy muvaffaqiyat motividir. Yutuqlarga bo'lgan ehtiyoj inson tomonidan muvaffaqiyatga intilish sifatida boshdan kechiriladi, bu o'tmishdagi ishlash darajasi va hozirgi o'rtasidagi farq, bu muvaffaqiyat uchun o'zi bilan raqobat, har qanday biznesning natijalarini yaxshilash istagi. Shuningdek, u uzoq muddatli maqsadlarga erishishda, faoliyat mahsulida ham, muammoni hal qilish usullarida ham o'ziga xos, o'ziga xos natijalarni olishda namoyon bo'ladi. Muvaffaqiyatga bo'lgan ehtiyoj odamni muvaffaqiyatga erishishdan qoniqishni boshdan kechirishi mumkin bo'lgan vaziyatlarni izlashga undaydi. O'quv vaziyati yuqori darajaga erishish uchun ko'plab imkoniyatlarni o'z ichiga olganligi sababli, muvaffaqiyatga yuqori ehtiyojga ega bo'lgan shaxslar o'rganishdan ko'proq qoniqishni his qilishlari, o'quv jarayoniga ko'proq kuch sarflashlari kerak, bu esa ta'limning yuqori natijalariga olib keladi (yuqori talaba) muvaffaqiyat). Muvaffaqiyatga bo'lgan ehtiyojning ikkinchi tomoni - muvaffaqiyatsizlikdan qochish zarurati. Muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik istagi bo'lgan talabalar, qoida tariqasida, erishilgan natijalarni yaxshilashga bo'lgan ehtiyojning pastligini ko'rsatadilar, standart usullarni noyob usullardan afzal ko'radilar va ijodkorlikdan qo'rqishadi. Muvaffaqiyatsizlikdan qochish, tashvishning kuchayishi, o'rganishga konstruktiv bo'lmagan munosabat ustun bo'lgan talabalar uchun xarakterlidir (ko'pincha o'quv faoliyatiga himoyaviy munosabat namoyon bo'ladi). Ular, qoida tariqasida, ta'lim yutuqlaridan qoniqish uchun emas, balki muvaffaqiyatsizlik bilan bog'liq muammolardan xalos bo'lish uchun o'qiydilar. O'zlashtirish, zarur fundamental bilimlar tizimini egallash, talabaning ijtimoiy mavqeini egallash asta-sekin, kasbiy bilimlarni egallash

bilan ular o'zlarining bo'lajak mutaxassisligining kasbiy nozikliklarini chuqurroq tushunadilar, kelajakdagi kasbiy faoliyatiga muayyan munosabatni shakllantiradilar. Kognitiv ehtiyoj muvaffaqiyat motivi bilan birgalikda o'quv samaradorligini oshirishga juda kuchli ta'sir qiladi, universitetda o'qishdan chuqur qoniqish hosil qiladi. Talabalarni o'qitishning kasbiy motivi (kasb tanlash yoki o'zgartirishdan tortib, unda o'z-o'zini anglashdan qoniqish yoki uni mukammal egallashgacha) muayyan bosqichlardan o'tadi. Yoshning ongli va mustaqil ravishda kasbiy ish yo'lini tanlashi, ongli ravishda va mustaqil ravishda qurilgan shaxsiy kasbiy hayot rejasi uning ishining muvaffaqiyati va kelajakda qoniqishning zarur shartidir. E. Shein sakkizta asosiy kasbiy yo'nalishni (langar) ajratib ko'rsatdi.

Kasbiy kompetensiya. Bunday munosabat muayyan sohada (ilmiy tadqiqot, muhandislik loyihalash, moliyaviy tahlil va boshqalar) qobiliyat va iste'dodlarning mavjudligi bilan bog'liq. Bunday munosabatda bo'lgan odamlar o'z ishining ustasi bo'lishni xohlashadi, ular kasbiy sohada muvaffaqiyatga erishganlarida ayniqsa xursand bo'lishadi, lekin ularning qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon bermaydigan ishga qiziqish tezda yo'qoladi. Shu bilan birga, bu odamlar o'zlarining iste'dodlari uchun tan olinishiga intilishadi, bu ularning mahoratiga mos maqomda ifodalanishi kerak.

Boshqaruv. Bunday holda, shaxsning boshqa odamlarning sa'y-harakatlarini birlashtirishga yo'naltirilganligi, yakuniy natija uchun to'liq javobgarlik va tashkilotning turli funktsiyalarini birlashtirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu martaba yo'nalishini tushunish yosh va ish tajribasi bilan bog'liq. Bunday ish nafaqat tahliliy ko'nikmalarni, balki kuch va mas'uliyat yukini ko'tarish uchun shaxslararo va guruhli muloqot qobiliyatlarini, hissiy muvozanatni ham talab qiladi. Menejmentda martaba yo'nalishi bo'lgan shaxs, u korxonaning turli tomonlarini: moliya, marketing, ishlab chiqarish, rivojlanish, sotishni boshqaradigan lavozimni egallamaguncha, u o'z martaba maqsadlariga erishmagan deb hisoblaydi. Avtonomiya (mustaqillik). Bunday yo'nalishga ega bo'lgan shaxs uchun asosiy tashvish - bu tashkilot qoidalari, qoidalar va cheklovlardan ozod qilish. Har bir narsani o'z uslubida qilish, qachon, nima ustida va qancha ishlash kerakligini o'zi hal qilish zarurati aniq ifodalangan. Bunday odam tashkilot qoidalariga (ish vaqti, ish joyi, kiyim-kechak) bo'ysunishni istamaydi, shaxs o'z mustaqilligini saqlab qolish uchun ko'tarilish va boshqa imkoniyatlardan voz kechishga tayyor. malakasidan ko'ra kurash va g'alaba jarayonlari muhimroqdir. Yangilik, xilma-xillik va qiyinchilik bu yo'nalishga ega odamlar uchun katta

ahamiyatga ega va agar hamma narsa juda oddiy bo'lsa, ular zerikib qolishadi.

Hayot tarzi integratsiyasi. Inson hayot tarzining turli tomonlarini birlashtirishga qaratilgan. U hayotida faqat oilasi yoki faqat martaba yoki faqat o'zini rivojlantirish hukmron bo'lishini xohlamaydi. U hammasi muvozanatli bo'lishini xohlaydi. Bunday odam o'z hayotini ma'lum bir ish, martaba yoki tashkilotdan ko'ra ko'proq - qayerda yashaydi, qanday yaxshilanishini qadrlaydi.

Tadbirkorlik. Bunday martaba yo'nalishi bo'lgan odam yangi narsalarni yaratishga intiladi, u to'siqlarni engib o'tishni xohlaydi, u tavakkal qilishga tayyor. U boshqalar uchun ishlashni xohlamaydi, balki o'z brendiga, o'z biznesiga, moliyaviy boylikka ega bo'lishni xohlaydi. Bundan tashqari, bu har doim ham ijodiy odam emas, uning uchun asosiy narsa biznes, kontseptsiya yoki tashkilot yaratish, uni o'zining davomi kabi qurish, unga o'z ruhini qo'yishdir. Tadbirkor boshida muvaffaqiyatsizlikka uchrasa va jiddiy tavakkal qilsa ham, o'z biznesini davom ettiradi. Kasbiy yo'nalish kasbiy o'zini o'zi belgilash bilan birga, asosan, insonning hayot yo'lini tanlashiga ta'sir qiladi. Kasb tanlash inson hayotidagi muhim masala bo'lib, inson faoliyatining samaradorligi va o'z ishidan qoniqishi, o'z malakasini oshirish istagi va yana ko'p narsalar uning qanchalik to'g'ri hal etilishiga bog'liq. Kasb tanlash motivlari juda ko'p va xilma-xildir. Ular ushbu kasbning ahamiyatini anglashni o'z ichiga oladi. Bir qator motivlar kasbning o'ziga xos xususiyatlari, mehnatning mazmuni va tabiati, uning shartlari va xususiyatlari bilan bog'liq; odamlarga rahbarlik qilish, ularning ishini tashkil etish, jamoaning bir qismi sifatida ishlash, haq to'lash va boshqalar istagi bilan Kasbiy motivatsiya dinamik, o'zgaruvchan. Bu universitetda o'qishga va keyingi kasbiy faoliyatga bo'lgan munosabatga ta'sir qiladi.

"Motivatsion sindrom" degan narsa ham bor. Yu.M. Orlov birinchi bo'lib ushbu atamani ma'lum bir ehtiyoj bilan bog'liq bo'lgan motivlar to'plamiga murojaat qilish uchun ishlatgan. Shu bilan birga, muallif bilimga bo'lgan ehtiyoj motivlarini erishish, mansublik, hukmronlik motivlari bilan "kesish" faktini ta'kidlaydi, bu esa bir motivni rag'batlantirish orqali boshqa ehtiyojlar motivlariga ta'sir o'tkazish imkonini beradi. A.A.ning tushunishida. Verbitskiy motivatsion sindromi, bir tomondan, motivatsion sohani barcha motivatsion komponentlar ifodalangan va o'zaro ta'sir qiladigan tizim sifatida tushunish usulidir: motivlar, maqsadlar, qiziqishlar, harakatlar va boshqalar; va boshqa tomondan, ma'lum bir o'quv predmetining motivatsion sohasidagi ularning o'zaro bog'liqligi va o'zaro bog'liqligini tushunish usuli. Kognitiv va kasbiy motivlar motivatsion sindromning paydo bo'lishining shakllaridan biridir. Ular

o'quv faoliyatining yagona, kengroq umumiy - motivatsion sindromining nisbatan mustaqil tarkibiy qismlari bo'lib, ushbu motivlarning o'zaro o'zgarishi dinamikasini aks ettiradi. Professional motivatsion sindrom va kognitiv sindrom o'rtasidagi jiddiy farq, mos ravishda, etakchi professional va kognitiv motivlarning jiddiyligidadir. Ta'lim motivatsiyasining ichki, tashqi va shaxsiy manbalarining o'zaro ta'siri o'quv faoliyatining tabiatiga va uning natijalariga ta'sir qiladi. Manbalardan birining yo'qligi ta'lim motivlari tizimining o'zgarishiga yoki ularning deformatsiyasiga olib keladi. Motivatsiya jarayoni quyidagi psixik jarayonlardan iborat: motiv mazmunini idrok etish, uning shaxsiy mazmunini emotsional baholash, motiv mazmunini tushunish va baholash, motivga ishonch hosil qilish. Motivning mazmuni motivning turiga bog'liq. Ichki motivlarning mazmuni o'quvchining o'rganilayotgan materialning dunyoqarashida, shu ob'ektni bilishida, amaliy faoliyatidagi ahamiyati haqidagi bilimdir. Bu bilimlarni idrok etish talaba ongida tegishli tasavvurlarni hosil qiladi. Demak, motivning mazmuni uning obyektiv asosidir. Motivning sub'ektiv asosi - bu individual xususiyatlarga ega bo'lgan shaxs uchun o'quv materialining qiymati. Subyektiv ma'no ob'ektiv ma'noni sub'ektiv qadriyatlar tizimi bilan taqqoslash va mavzuning haqiqiy, insoniy, shaxsiy ma'nosining hissiy tajribasi asosida shakllanadi. Ikkinchisini san'at darajasidagi aniq misollar bilan tasvirlash kerak, empatiyani uyg'otadigan, jiddiy, ammo hal qilinishi mumkin bo'lgan muammolarni taqdim etadigan, bilimlar tizimini shubha ostiga qo'yadigan va umumiy tushunchaga yoki ob'ektni keyingi bilish va u haqidagi bilimlardan foydalanish istiqbollari ta'sir qiladi. Tarixiy ma'lumotlar, amaliyotdan olingan holatlar, adabiy qahramonlar taqdiri va boshqalar ham bunga misol bo'la oladi.

Ta'lim motivatsiyasining ichki, tashqi va shaxsiy manbalarining o'zaro ta'siri o'quv faoliyatining tabiatiga va uning natijalariga ta'sir qiladi. Manbalardan birining yo'qligi ta'lim motivlari tizimining o'zgarishiga yoki ularning deformatsiyasiga olib keladi. Motivatsiya jarayoni quyidagi psixik jarayonlardan iborat: motiv mazmunini idrok etish, uning shaxsiy mazmunini emotsional baholash, motiv mazmunini tushunish va baholash, motivga ishonch hosil qilish. Motivning mazmuni motivning turiga bog'liq. Ichki motivlarning mazmuni o'quvchining o'rganilayotgan materialning dunyoqarashida, shu ob'ektni bilishida, amaliy faoliyatidagi ahamiyati haqidagi bilimdir. Bu bilimlarni idrok etish talaba ongida tegishli tasavvurlarni hosil qiladi. Demak, motivning mazmuni uning obyektiv asosidir. Motivning sub'ektiv asosi - bu individual xususiyatlarga ega bo'lgan shaxs uchun o'quv materialining qiymati. Subyektiv ma'no ob'ektiv ma'noni sub'ektiv qadriyatlar tizimi bilan taqqoslash va mavzuning haqiqiy, insoniy, shaxsiy ma'nosining

hissiy tajribasi asosida shakllanadi. Ikkinchisini san'at darajasidagi aniq misollar bilan tasvirlash kerak, empatiyani uyg'otadigan, jiddiy, ammo hal qilinishi mumkin bo'lgan muammolarni taqdim etadigan, bilimlar tizimini shubha ostiga qo'yadigan va umumiy tushunchaga yoki ob'ektni keyingi bilish va u haqidagi bilimlardan foydalanish istiqbollari ta'sir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. E.G'oziyev "Umumiy psixologiya " 2014 y 2. E.G'oziyev "Ontogenez psixologiyasi "2014 yil 3. ИСАКОВА М. Т. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) //СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Центр инновационных технологий". – №. 8. – С. 45-52. 4. ИСАКОВА, МУЪАЗАМ ТУЛКИНОВНА. "СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН)." СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Центр инновационных технологий" 8: 45-52. 5. ИСАКОВА, М. Т. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН). СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Центр инновационных технологий", (8), 45-52. 6. Закирова М. С. РОЛЬ УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА //ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ. –2021. – С. 325-331. 7. Закирова, Мухаббат Сабировна. "РОЛЬ УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА." ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ. 2021.
8. Закирова, М. С. (2021). РОЛЬ УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА. In ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ (pp. 325-331).
9. Soliev F. S., Muminov D. To determine individual specificity and hidden potential of the personality according to external signs of behavior //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 5. – С. 1258-1265.7.
10. Soliev, F. S., and D. Muminov. "To determine individual specificity and hidden potential of the personality according to external signs of behavior." ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 11.5 (2021): 1258-1265.
11. Jalolova M. SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE //Archive of Conferences. – 2021. – Т. 25. – №. 1. – С. 153-157.
12. Jalolova, Mohinur. "SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE." Archive of Conferences. Vol. 25. No. 1. 2021.